

Československá psychologická společnost při
Československé akademii věd

**I. SJEZD
ČESKOSLOVENSKÝCH
PSYCHOLOGŮ
Souhrny referátů**

Praha 14. — 16. prosince 1961

O některých metodologických a ideologických otázkách psychologie

V l a d . T a r d y : katedra psychologie filosofické fakulty KU,
Praha.

I.

Dialektický materialismus je jeden z filozofických základů vědecké psychologie. Tradice čs. psychologů byly příznivé přijetí materialismu/Fr.Krejčí:duševní jevy jsou uvědomělé reakce organismu, behavioristické tendence u nás./ Materialismus se však ostře odlišuje od pozitivizmu, který odmítá prvotnost hmoty a druhotnost vědomí a zavrhuje cestu poznání od jevu k podstatě. Materialismus sám nestačí, musí být dialektický. Především je třeba rozlišovat různé formy pohybu hmoty v jejich postupné závislosti.

Zdůraznění vyšší nervové činnosti jako fyziologického základu psychiky vedlo nutně k diskuzi o vztahu vědomí a vyšší nervové činnosti. Tato diskuze není skončena. Není úkolem tohoto referátu rozvíjet tento složitý problém.

1/ Psychologii nelze pěstovat bez studia vyšší nervové činnosti. Prakticky to znamená rozvíjet co nejužší spolupráci fyziologů vyšší nervové činnosti s psychology. Tato spolupráce existuje, ale je třeba ji mnohem více zesílit. Vedle oblastí psychologie, k nimž má fyziologie vyšší nervové činnosti jen nepřímý vztah, existují také problémy fyziologie vyšší nervové činnosti, které nemůže řešit psycholog, zejména otázky týkající se základních neurofyziologických procesů.

2/Biologický základ psychiky je širší než vyšší nervová činnost, která má v organismu nejvyšší regulační funkci. Toho jsou si vědomí zejména psychologové pracující ve zdravotnictví.

3/Psychologie však není vědou pouze biologickou /kromě zoolo-
psychologie/. Jedna část buržoazní psychologie stále ignoruje společenskou povahu člověka a přenáší poznatky bezpečně získané na zvířatech neoprávněně na člověka/zvláště v teorii učení a motivace/.

4/Materialistická psychologie musí plně využít kybernetiky, které pojednává o regulaci hmotných soustav. Vcelku jsme tu opoždění proti psychologii sovětské. Přesto, že kybernetika nevznikla na půdě dialektického materialismu, ukazuje se, že je jeho dotvrzením, že má úzký vztah k materialistické teorii odrazu a je tak i filozoficky pro psychologa nezbytná.

5/Při tom však biologická forma pohybu hmoty se neredukuje na fyzikální, stejně jako se vědomá a společenská forma pohybu neredukuje na pohyb neurofyziologický. Odtud vyplývá samostatnost psychologie

O některých metodologických a ideologických otázkách

V.Tardy:

proti biologii a fyziologii vyšší nervové činnosti. Tato samostatnost neznamená však nezávislost a oddělenost; zásadní oddělování souvislých vědeckých disciplin je přežitek metafyzického způsobu myšlení a vede dosud k neplodným sporům.

6/ Dialektika učí, že každý předmět má mnoho stránek: je třeba poznávat je různými metodami. Nesprávná je proto snaha prohlásit jednu dílčí metodu za jediné správnou metodu výzkumu nebo diagnózy /laboratoř- přirozené pozorování, registrace vnějších projevů -introspekce, atd./. Z toho však neplyne naprostá rovnocennost metod. Jsou metody, které spíše popisují jevy, a metody, které hlouběji pronikají k podstatě. Protože pronikání k podstatě není jednorázový děj, může se stát, že metoda do určité doby nejpronikavější bude nakonec nahrazena jinou, odhalující hlubší souvislosti. Jak metody popisné, tak metody pronikající hlouběji, jsou pro vědu nezbytné. Pro určitý problém může být v určitém stadiu vědy určitá metoda hlavní metodou řešení, např. laboratorní metoda podmíněných reflexů/.

7/ Základní metodou vědy je metoda dialektická, ne metoda statistická. Nutnost je dialekticky spjata s náhodností, kvantita s kvalitou; proto je třeba také statistické zpracování získaných dat. Zanedbat opatření kvantitativních údajů a neprovést jejich statistické zpracování, je proto někdy prohřešením i proti dialektické metodě. Ale přitom podstata skutečnosti je dialektická, tedy kvalitativně protikladná a vyvíjející se ne pouze kvantitativně, ale také, a to je závažnější, kvalitativními změnami. Použití statistiky, počtu pravděpodobnosti a vůbec matematiky jako nástroje, nezbavuje nás povinnosti stanovení cíle badání. Je omyl, že by výzkum měl být vždy prověřením statisticky testovatelné hypotézy a že by se logická příprava experimentu vyčerpávala metodami zvanými plánování experimentu. V některých případech je dokonce použití určitých kvantitativních metod nemístnou pseudo-exaktností, které uniká podstata problému.

8/ Obecně je u nás uznána zásada dialektické metody, že skutečnost je třeba studovat v jejím vývoji. Nedávné diskuse o ontogenetickém vývoji, zejména v Sovětském svazu, ukázaly nutnost obecného teoretického pojetí a zavržení vulgárních zjednodušení, jako je nedbání biologických faktorů vývoje a individuálně různé aktivity subjektu, kterou si osvojuje to, čím na něj působí společnost.

9/ Zásada konkrétnosti pravdy vyžaduje, aby psychologická tvrzení, týkající se působení společenských činitelů, vztahů a rysů na psychiku byla ověřována a prováděna v závislosti na místě, čase a okolnostech. Týká se to jak psychologie dítěte a mládeže, tak psychologie dospělých a všech úkolů, jež pro psychologii plynou z budování komunismu.

Vlad.Tardy:

II.

Psychologii se otvírají v socialistických zemích velké perspektivy při přechodu od socialismu ke komunismu. Tato cesta byla na XXII. sjezdu KSSS podrobně vytčena nejen po stránce vývoje hospodářství a státu, ale také jako utváření nového komunistického člověka. O tom, jak naše psychologie přispěje k budování komunistické společnosti, zejména k výchově nového člověka s komunistickým vztahem k práci a vztahem lidskému vztahu k druhým lidem, budou podrobněji jednat příspěvky našich psychologů pedagogických, ekonomických a zdravotnických. Zásadní referát o komunistickém člověku přednese akademik Kolman. Omezím se proto jen na věci obecnější.

1/ Stanovení cíle vývoje společnosti a v tom i vlastností komunistického člověka je věcí vědeckého komunismu a ne úkolem psychologie.

Normativní výčty vlastností komunistického člověka jsou pro socialistickou psychologii cílem, kterého má být dosaženo. Úkolem psychologa je zkoumat psychologické předpoklady k dosažení těchto vlastností, k nimž socialistická společnost poskytuje nezbytné předpoklady ekonomické, politické a ideové.

2/ Ve většině našich občanů nalzáme rysy člověka nové společnosti spolu s rysy starými. Proto je třeba, aby i psycholog přistupoval k člověku v jeho složitosti a s vědomím rozporů v jeho osobních rysech, a to často rozporů společensky velmi závažných. XXII. sjezd KSSS zhodnotil velmi realisticky stav vyspělosti socialistických mas, které ještě nejsou masami komunistickými. Jako je třeba v odměně za práci počítat s hmotnou zainteresovaností člověka, tak i v jiných společenských opatřeních je nutné brát v úvahu vlastnosti nynějších lidí. Nelze přehlédnout nutné přechodné fáze ve výchově komunistického člověka. Přitom však komunistický člověk není vzdáleným ideálem, nýbrž osobní rysy, jež ho charakterizují, se vyskytují již v mnoha lidech socialistické společnosti.

3/ Velké poučení bude čerpat naše psychologie z toho, jak bylo na XXII. sjezdu KSSS vytčena rozmanitost činitelů, které se podílejí na utváření nového komunistického člověka: je to zejména působení komunistické strany, státu, odborů, organizace mládeže, i způsob života celé společnosti, způsob výroby, formy rozdělování, komunální služby, veřejná politická činnost, právní normy a soudní praxe, umění, vzdělávání dospělých a ovšem záměrné výchovné působení na děti v rodině i ve škole a speciálně na mládež ve výrobní práci.

O některých metodologických a ideologických.

Vlad. Tardý:

4/ Tato rozmanitost psychiku formujících činitelů vyžaduje rozšíření zájmu psychologů v socialistických zemích, na studium dalších psychických vztahů ve společnosti než jsou ty, které dosud zkoumala pedagogická psychologie. Společenský výzkum se dostává nyní na významné místo. Psychologové nemohou sami studovat zákonitosti, které vyplývají z ekonomické základny společnosti a z působení nadstavby, ale mohou a musí spolupracovat ve studiu psychické stránky společenských jevů. Na základě konkrétních sociálně psychologických zkoumání mohou přispět k velkému úkolu budování komunismu.

DURAZ NA "JEDNOTLIVÝ PŘÍPAD" V KLINICKÉM VÝZKUMU

PhDr. J a n S r n e c , Psychiatrická klinika KU, Praha

I. Nové hypotézy a stará metodologie. Pokrokové směry v psychopatologii a psychiatrii zdůrazňují mnohočetnou podmíněnost a dynamickou povahu psychického onemocnění. Je patrný stále hlubší odklon od ztrnulých klasifikačních schémat a od představy jednoduchých příčinných závislostí. Psychologický pohled na nemocného proniká do všech oborů klinického lékařství. Do popředí se dostává jednotlivec s jeho specifickou historií, specifickými podmínkami vnitřního a vnějšího prostředí a složitými vzorci chování.

Zatímco klinická praxe poměrně citlivě odráží přesuny v základních hlediscích, výzkumná metodologie vcelku setrvává na "Klasických" principech. S opožďováním metodologie za současnou empirickou koncepcí souvisí pak skutečnost, že mnozí klinici /psychologové i lékaři/ pochybují o možnosti striktněji vědeckého postupu při řešení klinických problémů a především o užitečnosti metod matematické statistiky. Nedůvěra je zčásti oprávněna, pokud se týká užití tradičních modelů k ověřování některých nových hypotéz, s nimiž jsou již základní předpoklady takových modelů stěží slučitelné.

II. Nedostatky "extenzivního" výzkumu. Klasickým předpokladem hromadného pozorování, prováděného na velkých skupinách osob, je existence obecných vlastností, ve kterých se jednotlivé osoby navzájem liší, ale které jsou relativně invariantní pro různé podněty a relativně stálé v čase /event. v blíže vymezeném časovém úseku/. Ve zdravotnickém výzkumu je tento model oprávněný, jsou-li předmětem zkoumání trvalejší vlastnosti, určující převážnou měrou reaktivitu na širší kategorii vnějších podnětů, tedy k výzkumu trvalejších odchylek, defektů, predisponujících faktorů, vlastností osobnosti ap. Pro výzkum patických změn a reversibilních odchylek, tj. pro výzkum vlastního onemocnění, je "extenzivní" model málo vhodný z těchto důvodů:

- 1/ Nutné vede k potlačení přirozené variance ze strany podnětů /vnějších podmínek/, která má pro řadu výzkumných otázek klíčový význam /např. pro výzkum etiologický, pro vznik a trvání

- některých příznaků, pro otázku selektivní patické reaktivity ap/.
- 2/ Je v. podstatě statický, modeluje vlastnosti a nikoli procesy, patický stav a nikoli průběh patických změn. Postihuje většinou "hotovou" nemoc, je tedy nevhodný k řešení nejdůležitějších klinických otázek, jako je včasná diagnostika, předpověď reakce na léčbu podobně.
 - 3/ Nepodchycuje složitou interakci mezi vnitřními a vnějšími podmínkami. Zejména selhává při vyhodnocování těch vnějších podmínek, které mají svébytnou dynamiku, tj. faktorů společenského prostředí. Je tedy nevhodný ke studiu interpersonálních vztahů.
 - 4/ Neshromažďuje data takovým způsobem, aby bylo možno statisticky ověřovat hypotézy, mající význam pro klinickou praxi. Většinou nejsou splněny ani předpoklady k užití metod parametrických /populace není patřičně vymezena, jednotlivá pozorování nejsou nezávislá atp./.

III. Modely "intenzivního" výzkumu jednotlivých případů.

Pro řešení základních klinických problémů se zdá být výhodnější takový způsob hromadného pozorování, při kterém se získává množství informací o jednotlivci. Krystalizují dva výzkumné modely: V prvním se ponechává co nejvíce místa k uplatnění variance na straně podnětů /vnějších podmínek/, buď přirozené /Brunswikův "reprezentativní" přístup/, nebo navozené v pokusu. V druhém, "stochastickém", se sleduje variabilita ve vybraných znacích u téhož jedince v časovém průběhu. Oba modely je třeba propracovat z hlediska aplikability v klinickém výzkumu.

VZTAH MEZI REGULACEMI PSYCHICKÉ ČINNOSTI A VLASTNOSTMI
OSOBNOSTI

Dr B o l e s l a v B á r t a ,
Vladimír S m é k a l , prom. psych.,
J o s e f Š i n d e l á ř , prom. psych., Katedra
psychologie a pedagogiky Filosofické fakulty UJEP, Brno

Koncepce referátu vychází ze skutečnosti, že v interakci s prostředím se organismus projevuje dvěma způsoby:

- 1/ snahou udržet si své vnitřní prostředí /homeostase /;
- 2/ aktivitou vůči vnějšímu prostředí /chování/.

Je učiněn pokus o vyjádření vztahů mezi regulačními procesy obou těchto způsobů projevu organismu. Je provedena rovněž analýza vzájemných vztahů mechanismů všech uvažovaných regulačních procesů.

Rozbor a klasifikace vlastností regulačních procesů a jejich mechanismů je východiskem pro pokus o klasifikaci vlastností osobnosti.

NĚKTERÉ TEORETICKÉ A METODOLOGICKÉ ASPEKTY SUGESTIBILITY.

H o s k o v e c J., S v o r a d D., L a n c O. Psycho-
logický ústav KU, Praha, ČSAV Ústav experimentálnej medicíny
SAV, Bratislava.

Pojem sugestibility subsúmuje niekoľik pojmov. Již od počátku tohoto století byla sugestibilita rozdělována na přímou a nepřímou, prestižní a neprestižní, bdělou a hypnotickou. Představa o generálním faktoru sugestibility byla brzy oprávněně zamítnuta. Metodicky i teoreticky je nyní nejprínosnější studium tzv. primární, sekundární a terciární sugestibility. Zvláštní pozornost je natno věnovat tzv. primární sugestibilitě, která má úzký vztah k hypnibilitě. V případě primární sugestibility se jedná o vřvolání určitých pohybových reakcí pod vlivem sugesce. V našem experimentu se 40 osobami, u nichž byla zkoušena tzv. primární sugestibilita, byla prověřována hypotéza některých autorů podle níž není významný rozdíl mezi vlivem sugescí, reprodukováných z magnetofonového pásku za nepřítomnosti hypnotizéra a vlivem sugescí, dávaných přímo hypnotizérem. Náš experiment tuto hypotézu nepotvrdil. Zjistili jsme, že objektivně měřitelný rozdíl mezi vlivem přirozených sugescí, dávaných přímo sugestorem a sugescí reprodukováných z magnetofonového pásku za nepřítomnosti sugestora je statisticky významný. Přirozené sugesce, dávané přímo sugestorem byly účinnější. Přesto soudíme, že je vhodné používat při některých experimentech reprodukováných sugescí, neboť takové sugesce mohou být lépe standardizovány a nejsou vystaveny nebezpečí nežádoucího zkreslení resp. afektivního zabarvení jak tomu bývá v případech kdy sugesce dává experimentátor sám. Tato okolnost je v oblasti experimentální hypnosy velmi důležitá, neboť je známo, že hypnotizovaná osoba citlivěji vystihuje přímá i nepřímá vodítka dávaná experimentátorem než osoba v normálním bdělém stavu.

VYUŽITIE NIEKTORÝCH VEGETATÍVNYCH UKAZATEĽOV VYŠŠIEJ
NERVOVEJ ČINNOSTI V PSYCHOLOGICKOM VÝSKUME

C.Sc. A n t o n U h e r í k , Československá akadémia vied,
Psychologické laboratórium SAV

Na rozdiel od empirickej psychológie, ktorá skúmala psychické javy bez prihliadnutia na ich podstatu uvádza sa v príspevku materialistické hľadisko so zdoraznením požiadavku, aby experimentálny výskum zahrňoval sledovanie i neurofyziologických ukazovateľov a aby sa interpretácia dosiahnutých faktov opierala o najnovšie poznatky fyziológie centrálného nervového systému.

Za významný prostriedok výskumu s teoretickým i praktickým zamere-
ním považujú sa niektoré vegetatívne ukazovatele v.n.č./kožno-gal-
vanický reflex, vāzomotorické zmeny, dýchanie, krvný tlak, tepová
frekvencia a iné/.

V príspevku uvádzajú sa výskumy robené metodikou kožnogalvanického
reflexu /KGR/ v oblasti psychofyziky, podmienčovania a klinickej
praxe /výskum vplyvu roznych intenzít zvukového podnetu na priebeh
základnej a podmienenej KGR, sledovanie procesu diferenciácie dvoch
zvukových podnetov a výskum kožnogalvanickej reaktivity na zvuko-
vé a slovné podnety u roznych psychóz./

V závere sa diskutujú možnosti a obmedzenia metodiky KGR pre
výskum procesov v.n.č. z hľadiska niektorých poznatkov neuro-
fyziológie a dokladajú sa fakty, ktoré svedčia o užitočnosti
tejto metodiky v oblasti teoretickej i aplikovanej psychológie.

ukazovateľ aktivity orgánov v úložovej kŕme